

ID. WESSELÉNYI MIKLÓS ISMERETLEN SZÍN MŰVE.

Az idősebbik Wesselényi Miklós bárónak eddig egyetlen színműve volt ismeretes, Heinr. Jos. Collin bécsi drámaíró *Regulus*ának fordítása, amelyet vidéki színpadokon többször eladtak. A tört. tragédiát a pannonhalmi könyvtár kéziratából Récey Viktor ki is adta. (Győr, 1900.) A keszthelyi hercegi könyvtár Wesselényi egy másik drámájának kéziratát őrzi. (Miscellanea II. 71. sz.) E darab valószínűleg szintén fordítás; címe «*Hypparchus és Hyppias vagy is a Meg szabadult Attica*. Egy szomorú Játék Négy fel Vonásokban.» — Szereplői Hypparchus, Hyppias (Pisistratus fiai Tyrannusok Atticában); Isagoras, Hypparchusnak meg hittye; Clyotenes, az öszve esküdteknek feje; Aristides, Themistokles, Cleodamás, Harmodius, Antagórás, Aristogiton, Rézszesei az összeesküvésnek; Meliterpe, Aristogitonnak Mátkája, Harmodiusnak testvére; Melisáandra, Aristidesnek Mátkája; Test őrzők, Ifiak, Polgárok, a Gephyraeák, 's Aemaeonidák Nemzettségéből, Áldozó Papok, Asszonyok, egy Herold, 's némelly Udvari Emberek, mindenféle nép. — A Történet mégyen véghez Athenae Várossában. — A dráma címlapján ez a megjegyzés olvasható: «M. Báró Hadadi Vesselényi Miklós Úr munkája és Hitvessének született B. Cserey Asszonyságnak saját keze írása.» A dráma alighanem németből készült, forrását nem tudtam megállapítani.

GÁLOS REZSŐ.

RÁJNIS JÓZSEF KÉZIRATOS EPIGRAMMA-GYŰJTEMÉNYE.

Rájnis József kéziratban maradt epigrammáira Császár Elemér hívta fel a figyelmet.¹ Kresznerits Ferenc *Analecta Philologica* című kéziratos gyűjteménye őrizte meg.² Ebbe a nyolckötetes kéziratba Kresznerits többek között lemásolta Rájnis munkáit is: a *Kalauz* második kiadására összeállított kéziratot,³ a kéziratban maradt *Apulėjus tükrét*, a *Poétai mester-ségek közönséges reguláit*, *De legibus carminumot*, azaz csaknem Rájnis összes munkáit, köztük az epigrammákat, amelyek *Purgoma* cím alá foglalva a gyűjtemény VIII. kötetében olvashatók. Hogy valóban Rájnis műve a «purgomá»-ról szóló fejezet, azt igazolja a kötet végén olvasható bejegyzés: «Olvastam ezen kézírásokat Rájnis Aloysziustól, Jánosházi káplántól kölcsönözvén Julius és Augustus Hónapokban Ságbon 1813.» Kresznerits tehát Rájnis kézirati munkáit Rájnis Aloysziustól kapta kölcsön.⁴ Ezen a külső érven kívül belső érvek is bizonyítják Rájnis szerzőségét. Így: a *Purgoma* helyesírása Rájnis-helyesírás: az ige-kötőt állandóan külön írja; továbbá az ő-zése, hasonló rövidítések: *p. ok*: állandó szókészlettel felépített

¹ *A deákos költők*. 1914. 293 l.

² M. T. Akadémia: M. nyelv. tud. 4-r. 11. sz.

³ A magyar Parnassus. 1808.

⁴ Tudjuk, hogy Rájnis József 1812-ben meghalt és így kézirati hagyatéka unokaöccséhez, Aloysziuszhoz került, aki valóban az 1813-ik évben Jánosházán volt káplán. V. ö. Dr. Géfin Gyula: *A szombat helyi egyházmegye története*, III. k. 338 l.

jegyzetei: pl. Calepinus-féle szótárról (l. *Kalauz* 62 l. és a *Purgoma* 1-ső jegyzetét!) Van egy-két a *Kalauz*ból jól ismert verssor vagy mondat is a purgomák között, pl.: «S hol-mi valója minap kótya-vetyére szorult» (*Kalauz*: 30 l.), v. ö. ezzel a *Régulushoz* című epigrammát, vagy az «Apró a bors, de erős» (*Kalauz*: 50 l.) jelzésűt a *Korkóra* c. epigrammával.

Rájnist már eddig is, a *Magyar Helikonra vezető kalauz* epigrammáiból, eleven szellemű, olvasott költőnek ismertük meg; ismételen megnyilvánul bennük ötletessége — akárhányszor egy-egy odavetett támadó célú szurásában is. Kézírtos, részben parafrázisos, részben eredeti epigrammaiban még feltűnőbb példaszolgáltatást kapunk erre vonatkozólag! A tudós szerzetes író itt adott epigrammáinak forrásai legnagyobb részben a görög epigrammaköltészet, a latin *Martialis* és az újlatin epigrammaköltők epigrammatermései között található.¹ Az epigrammákat itt is példabemutatásnak adja és elvi megállapításainak szempontjai szerint csoportosítja. A purgoma főtulajdonsága szerinte az, hogy rövid és éles. Az éles gondolatok pedig a következő forrásokból erednek: I. Ellenkezés (ha azon egyre nézve ellenkezőt bizonyítunk, ha azon egyre nézve ellenkezőt tagadunk, ha két különbözőről azon egyet bizonyítjuk, ha két különbözőre nézve ellenkezőt mondunk, ha valamit semmivé teszünk, ha valami több és mégis egy.) II. Idegenítés: (ha valamire nézve olyat mondunk, ami nem tulajdona, ha valaminek oly okát adjuk, ami valóban nem oka.) III. Természet ellen való dolog. IV. Hasonlítás. V. Egybe-vetés. VI. Poétai költemény. VII. Közmondás. VIII. Ékes mondás. IX. Váratlanság. X. Kétség és Mondás. XI. Képtelen beszéd (ha valamit felette igen nagyobbítunk, ha valamit igen kisebbítünk, ha valamit igen meghatározunk). XII. Gyengeség. XIII. Titkos feladat. XIV. Titkos kérdés. XV. Titkos kívánság. XVI. Furcsa mentség. XVII. Mese. XVIII. Szójáték (név-változtatás, szófordítás, bűti forgatás). XIX. Sok rövid szóval. XX. Muzsika. XXI. Képirás. XXII. Cimer. XXIII. Testi hiba. XXIV. Szóllási hiba. (Rájnist szószerinti meghatározásai.)

Ilyen csoportokba osztva kapjuk az epigrammákat, elvi megállapításait bő példabemutatásokkal illusztrálja. Tulajdonképen itt Rájnist a «purgomák» tárgykörét írta le és illusztrálta példabemutatásokkal. Korának poétikai felfogása és gyakorlata tükröződik mind elméleti felfogásában, mind a példakul adott epigrammaiban.

A példakul szolgáló epigrammáknak sokszor meglepően ügyes felépítése, jó verstehnikája, retorikája és főleg sokszor még belső szellemessége azt bizonyítja, hogy szerzőjük gyakorlott versíró, az epigrammának pedig hivatott művelője volt. Általában ezek az epigrammák tipikus emlékei a századforduló epigramma-költészetének, amelyben még eredetiség és parafrázisos utánköltés gyakorta keresztezte egymást. Irodalomtörténeti értékükön kívül érdekességük miatt is megérdemlik a napvilágot....

Az alább, betűhíven közölt epigramma-gyűjteményhez hadd idézzem mottóul magát Rájnist: «Vedd tehát jó néven verseimnek zsengejét kegyes Olvasó.»

¹ Bakos József: *Martialis a magyar irodalomban*. Debrecen, 1935. 26—28. l. — Rájnist a gör. anth. jól ismerte, fordította, a *Purgoma* fejezet epigrammái is bizonyítják! (pl. *Orbánra*. v. ö. Ant. X. 394. — P. Thewrewk kiadás: 93. l.)

A Purgoma (epigramma).

1. A Purgomának* főtulajdonságai ezek: Hogy rövid és éles legyen. Ama régi vers szerint:

«A jó purgoma vers a méhecskéhez hasonló:
Van fulánkja, vagyón méze, de teste apró.»**

* Purgoma, Régen bevett szó ez. Ugy hivattatik az epigramma a tizenegynyelvű Kalepinusban, amely Bázileában nyomtatattva 1603. eszt. (Rájnis jegyzete.)

** A deák vers ez: «Omne epigramma sit instar apsis, sit aculeus illi
Sint sua mella, sit et corporis exigui...» (Rájnis jegyz.)

2. Ami a rövidséget illeti, nem szükséges, hogy a Purgoma mindenkor csak egy vagy két versbe foglaltassék, több is lehet, amint ezt Martzialisnak példái mutatták, amelyekre nézve ugyan ötlet meg-támadta egy rossz Poéta, de ő annak ítéletét semmibe hajtván ezt a verset írta:

Koskoniusra.

Te ki reám kened, hogy nyújtott a Purgoma versem,
Közbe mehetsz szekeret kenni, ha kenni akarsz,
Ugy te moroghatnál, hogy amaz nagy Rhodosi bálvány
Hosszú s Brutusnak gyermeke s képe rövid,
Lám Pedo, s Marzus még hosszabb verseket irtak,
Lásdsza, ha nem látod, ó jobban itélni tanully,
Hosszú a foltos versed, Cosconi, nem hosszú
Olly vers, amelyben nincsen hijába való...

3. Az éles gondolatok e következő forrásokból erednek.

I. Ellenkezés.

a) Ha azon egyre nézve ellenkezőt bizonyítunk p. ok.

Orbánra.

Fősvény s könnyen adó, víg kedvű s mordi vagy Orbán:
Mind nálad nélkül, mind veled élni nehéz...

Lidiára.

Lidia szép s nyájas, tisztán jár s tetszeni kíván:
Tiszta maradni akar Lidia, és nem akar.

Egy rossz atyára.

Sok pénz, s véle gonosz nevelés, veszedelmes örökség,
Gazdag lesz s nem lesz, rossz Atya! a te fiad.

b) Ha azon egyre nézve ellenkezőt tagadunk p. ok.

Illyérről.

Nincsen az élők közt Illyés és nincsen az holtak
Számában: méltán mondhatod: él, de nem él.

c) Ha két különbözőről azon egyet bizonyítottuk

Két Leányra.

Trézi fejét gyolectsal fitzerézetgi asszonyi módra
Panni virágokkal szüzi leányka gyanánt
Ámde azért nem szüzi leány ez s Trézi sem asszony:
Mert ura nem lévén lett anya ez meg amaz.

d) Ha két különbözőre nézve ellenkezőt mondunk p. ok.

* Közöltem *Martialis a magyar irodalomban* című munkámban (26-28. l.).

A Házasságról.¹

Nagy szeretet vagyon, és házasság nincsen az égben.
Földön elég házas van, de kevés szeretet...

- e) Ha valamit semmivé teszünk p. ok.

Pontyira.

Pénze vagyon, s még több pénz kell, hogy semmivé légyen
Pontyinak. Hogy lehet az? Mert sok ezerrel adós.

- f) Ha a semmit valamivé tesszük p. ok.

Aranyfihoz.

Hárdi Miklós szemeit behunyva, kinek te Aranyfi
Amíg élt, minden napra forintot adál
Semmi örökséget nem hagyott, de tenéked Aranyfi!
Holta után minden napra forintot hagyott.

- g) Több, még is egy...

Egy Anglus koporsójára aki magát megölte.

Nagy bűnös vagyon e Sirban s Hóhérja s Birája
Hármat mondtam benne csak egyre találisz...

II. Idegenítés.

- a) Ha valamire nézve ollat mondunk, ami nem tulajdona.

Ordasról.¹

Hires versszerző, noha verset nem szerez, Ordas
Sok pénzt költve, feles verseket össze szerez...

- b) Ha valaminek olly okát adjuk, ami valóban nem oka. p. ok.

Brúnó Képeről...

Illyen volt Brúnó: keze és szeme, s szája is ilyen;
Arczáján illyen szín vala holta előtt
Szóra fakadna, de a szállás rá nézve tilalmas:
Szent törvénye szerint nyelve lekötve marad.

III. Természet ellen való Dolog. p. ok.

Az életről és halálról.

Oktalan aki sokat akar élni, ki fél az haláltól;
Mert szabadulástól fél, s nyavalyákat óhajt...

Egy részeges asszonyra.

Telhetetlen vén dög! fulladj meg s szállj le pokolba
Ott hozzád illő ördögi társra találisz
Étellet teli volt ériziktom s többet óhajtott?
És te boros lévén, agg kofa! többet iszol...

IV. Hasonlítás.

Gelliához.

A festett képed nem hasonló, Gellia! hozzád
Mégis Téged lát, aki reája teként...

¹ Közölte Császár Elemér: *Deákos költők*, 18. l.

Sándira.

Sándi latorfi, de jó hadi szolga: kutyákhoz hasonlók
A katonák: Jónak mondatik, aki lator.

V. Egybe-vetés.

a) Ha azon egyet magával egybe-vetjük különböző üdöre és állapotra nézve.

Ovidiushoz.

Édes hazád vala a nagy Róma, de téged elűzött
Pontusi földre, Tomus Téged ülbe fogad;
Jobb neked, ó Názó! Tomus hogysesm Róma; Hazádban
Számkivetést kaptál, számkivetésben hazát...

A Poétákról.

Lukanus nagyságosan ír a Farzali harcokról,
A szép hangozatok nagy szeretője Horác.
A szerelem dolgát jelesen festette Poétád
Umbria* a költőd, éleseszű Bilbili**
Fennhangzó Sziliusz, Názó szép verseit önti
Szulmo Hazájának tiszta folyási gyanánt
Jó sós és borsos Juvenalis. Bátor homályos
Perzius, énekiben szép tudománya ragyog
A csinos dalaidnak örül Czitherea, Tibulle
Lépes mézbe vagyon mártva, Katulle dalod,
Papinius nagy pompáson szóll véres hadakról
Karus† bölcs, szépek versei sokra tanít
Téged is halhatatlan költő, ki Honorius hírét††
Terjesztéd, gyönyörű versed az égig emelt.
Messzeségesek és nagy méltóságosan hangzók
És szüvet indítók verseid, Oh Szeneka!
Sok jeles ékesség van sokban elhintve! hogy egyben
Mindezeket lássad. Virgiliusra tekénts...

* Propertius. — ** Martialis. — † Lucretius. — †† Klaudianus.

VI. Poétai költemény.

Botondihoz.

Szép Izabella minap férjhez ment Sánta Lajoshoz
Ezt Te nagy ujságnak tartva, Botondi morogsz,
Nem morog, aki tudós. Példánk van régi üdönkben:
Sánta Lajos Vulkán s szép felesége Venus...

Egy rossz poétára.¹

Verseidet mihelyen látá, így szóla Apolló:
Kést nekem!, ím ismét Marzia dalra fakadtt. (sic!)

VII. Közmondás.

Az ügyészről és Orvosról.

Justinian szert tesz tisztségre, Galénus aranyra
Ugy van; ha nem pörös ez, s nem beteg ember amaz.

Szabinára.

Epnek mondja magát, noha vén Szabína, ne hidgyed:
Vénnek, ha nem beteg is, sok nyavalyája vagyon,

¹ Közölte Császár u. o.

A Férjről és Asszonyról.¹

Példa beszéd:² hogy férjnek koronája az Asszony.
Így a férfi király, de koronája nehéz...

Korkóra.

Törpe legény Korkó, de nagyobb a teste eszénél
Nem mondhatta hogy a borsszem apró, de erős—

VIII. Ékes Mondás.

Bárdira.

Hogy Jónak tartják, sok jót tesz Bárdi; hijába
Nem jó, ki jót tesz csak maga haszna miatt...

IX. Váratlanság.

Oktondiról.

Búba merült Oktondi, hogy a szeretője elhagyta,
S hirtelen elvégzde, hogy maga öllye magát.
Fegyvert vont, dühösen forgattya, reája tekintett
Élit, hegyit nézvén és hüvelyébe tevé...

X. Kétség és Mondás.

Armáshoz.

Mondám, hogy deli vagy, s hiszed, hogy deli férfi vagy Armás!
Én pedig azt mondám: hogy deli vagy törökül...³

XI. Képtelen beszéd.

- a) Ha valamit felette igen nagyobbitunk.

A Halálhoz.

Ráncos vén dög ugyan, de tovább akar élni Sibilla
És kér téged Halál! hogy le ne vágja kaszád.
Oh le ne vágd, engedd, hogy még csak száz napig éllyen.
Száz nappal volt a régi Sibilla üdösb.

- b) Ha valamit igen kissebbitünk.

Erótől.

Rózsát szed a kis Erót. A kánya csibének
Tartá: nagy sebesen rácsapa és elragadá.

- c) Ha valamit igen meghatározunk...

Rozihoz.

Nem csuda, hogy magadat szereted Rozi! Czipra leány vagy
Az kár, hogy magadat csak te magad szereted.

XII. Gyengeség.

Nánihoz.

Náni! ne fuss tőlem: Rózsához lilium illik
Rózsa van arczádon. Lilium ősz fejemen.

Fillis a szeretőjéről.

Fut szeretőm, és futva kiált: nosza Mátka! ne késsél!
Nem fut, hogy elfusson: futva fogatni akar.

¹ Közölte Császár u. o. — ² Példabeszéd XII. v. 4.

³ Deli Törökül annyi, mint Bolond!

XIII. Titkos feladat.

Undihoz.

A botor elmésnek mond tégedet, Undi! botornak
Mondanak elmések: Mond magad, Undi.

XIV. Titkos kérdés.

Régulushoz.

Erszényem laposult, most kótyavetyére szorulni
Fognak ajándékid, Régule, végy valamit.

XV. Titkos kívánság.

Kürtiről.

Kürti midőn feje vagy foga fáj, magos égre tekintvén
Sirni s imez panaszos szókra fakadni szokott:
Haj, haj, én nyomorult! Oh bár hamar égbe mehetnék!
Oh bár (mond örökös gyermeke) bár hamar!¹

XVI. Furcsa mentség.

Hórihoz.²

Hogy lónak mondtalak, Hóri, ne higgyed:
Nem szoktam lónak mondani a szamarat.

A szarvas térdjeiről.

Egy szarvat visel a buja Asszony Férje, de kettő
Annak szarva, ki eltűri, ha mást szeret is.
Három szarvat emel, ki legénnyel kapja s nem indul,
Négyet az, ki legényt hij s maga házba vezet.
Aki pedig szarvtól nem tart s nem félti az asszonyt
Annak ugyan nincs négy szarva, de Rinoceros.

XVII. Mese.

Az olvasóhoz.

Annyának feleségével lett: mert Anya nélkül
ötlet férfi szülő hozta világra. Ki az?

XVIII. Szójáték.

a) Név-változtatás.

Rasztira.

Rászt voltál, és most Raszt vagy. Mondhatsz, Barátom!
Ha száros lettél volna, mi volna neved?

b) Szófordítás.

Pontilianushoz.³

Kérdezed a Pap polgártól mire nézve költömböz?
Könnyű a felelet, Pontiliane fülelly:
A Polgár rág, lop, ha nevét fordítod; ha szinte
Ugy fordítod is a pap neve pap maradand.

c) Böttü forgatás p. ok.

¹ A sor második feléből hiányzik egy szótag. Valószínűleg így volt:
bárcsak hamar. Szerk.

² Megjelent a *Filológia árnyékában* című munkámban.

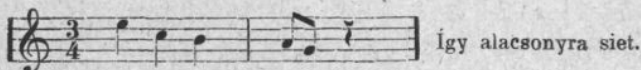
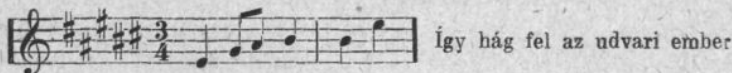
³ Megjelent a *Filológia árnyékában* című munkámban.

Egy Remetére.

Hogyha bötüt forgatsz, meg látod: dőre az erdő
Nem maga dőre, hanem dőre, ki benne lakik.

XIX. Sok rövid szóval.*Virgiliusnak koporsói verse.*

Mantua szült, engem, ragadott Kalabria, bir most
Parthenope. Pasztor, Gazda, Had énekeim.

XX. Muzsika.**XXI. Kép-lrás.***Handaira.*

Handai! Képirófa ne költs, hogy tégedet írjon
Lássdsza Lukács képen képed is írva vagyon.

XXII. Czimer.*A Francziára.*

Szüzi szeméremnek jele, a szép lilium: ez vólt
Francia Országnak czimere s már ma nem az,
Liliumos czimer nem kellett Francia népnek
A czégér, a hol nincs bor, hijába való.

XXIII. Testi Hiba.*Egy nősző legényre.¹*

Törpe. fitos, kandics, szög, golyvás, rusnya, czibertes
Vagy [—] szeretőt kaptál? Oh de vak a szerelem!

XXIV. Szóllási Hiba.*Kas Jánoshoz.*

Aki im ez levelet viszi Hozzád, Kellemes ember,
Mondja, hogy ő Po-po-po-éta; de szája gonosz
A poklot és mennyet rutul megrontya szavával,
Mert a menny me-me-menny a pokol is po-po-kol,
Ódd* magad! A nevedet titkold el, mert ha kimondja
Nem Kas lészesz, hanem Ka-ka-ka-ka-ka-kakas.

* Ó-bettivel mondogasd!

Közi: BAKOS JÓZSEF.

¹ Megjelent a *Filológia árnyékában* című munkámban.